

Андрагогіка як мистецтво особової самореалізації людини

Як будь-яка наука андрагогіка має свою структуру , понятійний та термінологічний апарат.

Оскільки вона виявляє загальні закономірності навчання дорослих, то в ній виділяється теорія навчання дорослих. Дослідженню підлягають найбільш загальні категорії: особливості дорослого, що навчається, процес навчання дорослих, взаємозв'язок андрагогіки з різними галузями сфери освіти , закономірності та тенденції розвитку освіти та самої андрагогіки.

Андрагогіка вивчає та формулює основні закономірності діяльності тих, хто навчається в процесі навчання і тому її складовою частиною є технологія навчання дорослих.

Зростаюче значення науки про навчання дорослих – всіма визнаний факт. На землі немає країни , технологічний , соціально-економічний та культурний прогрес якої не залежав би від вивчення андрагогіки. Рівно як немає країни, яка б не пов'язувала своє майбутнє з майбутнім розвитком цієї науки. В нинішньому столітті науці про навчання дорослих соціологи відводять виключно важливу роль. Характерна тенденція історичних змін у андрагогіці – її дотримання та організаційне уособлення , виражене в збільшенні кількості навчальних установ, створених виключно для дорослого населення, у зростанні різноманітності програм , які їм пропонуються. Як наслідок цього глобального процесу, виникає і з'являється коло реалій, яких немає у дитячій та юнацькій науці.

Згідно матеріалів ЮНЕСКО, пріоритетне завдання навчання дорослих – забезпечити людину комплексом знань та вмінь, необхідних для активної творчості та діяльності в сучасному динамічному житті. Мова йде про постійний, безперервний розвиток людини, як робітника, громадянина, особистості, індивідуальності на протязі всього життя. В наш час склалась сукупність поглядів на роль науки про дорослих в досягненні узгодженого прогресу особистості і колективізму і на осмислення шляху його оновлення.

Основні положення теорії навчання дорослих краще розглядати, порівнюючи взагалі педагогічну та андрагогічну моделі навчання.

Коли ми говоримо про моделі навчання, ми маємо на увазі систематизований комплекс основних закономірностей діяльності того, хто навчається та того, хто навчає в процесі навчання. При цьому, звичайно необхідно враховувати інші компоненти процесу – зміст, джерела, засоби, форми та методи навчання. Але основне в моделі - це саме діяльність того, хто навчається та того, хто навчає.

Закономірності, визначені в моделі навчання, для того чи іншого підходу до організації процесу навчання, але вони подані саме в комплексі, у найбільш повному вигляді. В реальній практиці вони, природньо, реалізуються в такому об'ємі далеко не завжди, а практично – ніколи. Це, так би мовити, ідеальне уявлення про процес навчання, яке створюється або з точки зору педагогіки та навчання недорослих, або з точки зору андрагогіки та навчання дорослих.

Завданням номер один, по висловленню одного з найбільших теоретиків та практиків навчання дорослих, американського вченого Ноулза, стало «підготування компетентних людей – таких людей, які були б здатні використовувати свої знання в умовах, що постійно змінюються, та чия основна компетенція полягала б у вмінні займатись постійним самовдосконаленням та самоосвітою на протязі всього свого життя». Справа

навчання стає ще більш важкою та напруженою. Справжньою рятівною силою , що допомагає сучасній людині подолати свої проблеми за допомогою навчання , є андрагогіка – наука про навчання дорослих.

Поява андрагогіки як окремої гілки педагогіки обумовлена низкою причин різного характеру. Основою нової науки вчені назвали об'єктивні умови, які виникли завдяки потребам у розвитку андрагогіки.

По-перше, сам процес розвитку освіти призвів до завоювання ведучої ролі в процесі навчання тими, хто навчається. Педагогіка виходила з принципової позиції, що людина , яка навчається, у виборі отримання освіти займає в основному пасивну позицію; виняток становлять тільки профільні класи у школі, характерні для старшокласників ; у той час як дорослі підсвідомо вибирають не тільки курс, але й форму, термін та рівень навчання.

По-друге, еволюція філософських і психологічних наук призвела до свідомого визнання ведучої ролі людини в усіх соціальних процесах , в тому числі у науці.

По-третє, досягнення в галузі інформаційних технологій дозволили по-новому організувати навчальний процес, що суттєво змінило ролі того , хто навчається, та того, хто навчає, в процесі навчання.

По-четверте, еволюція педагогічних концепцій теж вела до визнання необхідності надання більшої свободи в процесі навчання тому , хто навчається.

По-п'яте, завдяки різній ведучій діяльності у дітей та дорослих, необхідно чітко розділяти принципи педагогічних та андрагогічних моделей навчання.

Нарешті, фізіологи та психологи довели , що люди здатні успішно навчатись практично на протязі всього життя.

Формування основних принципів андрагогіки було запропоновано у 1970-му році у роботах американського вченого М. Ноулза , англієця П.Джарвіса , американця Р.М.Сміта та групи молодих вчених з Ноттингемського університету. 1970-му році Малколм Шеперд Ноулз видав фундаментальну працю з андрагогіки « Сучасна практика науки дорослих .Андрагогіка проти педагогіки».

На базі основних положень андрагогіки, висунутих Ноулзом, пропонується будувати діяльність по навчанню дорослих, головними характеристиками якої є активна ,провідна роль того, хто навчається , в побудові і втіленні програми навчання, з одного боку , та співпраця дорослого учня зі своїм викладачем з іншого.

В самому загальному вигляді можна сказати , що в педагогічній моделі навчання домінуюче положення займає той , хто навчає. Саме він визначає всі параметри процесу: мету, зміст, форми та методи, засоби та джерела навчання. Враховуючи об'єктивні фактори (несформованість особистості , залежність від економічного та соціального положення, незначний життєвий досвід, відсутність значних проблем, для вирішення яких потрібно навчатися) , той , кого навчають , в педагогічній моделі займає залежне положення і не має можливості дійсно вплинути на планування та оцінювання процесу навчання. Його участь в реалізації навчання з тих же причин також достатньо пасивна : бо його головна роль – це сприйняття соціального досвіду, який передає той , хто навчає.

В андрагогічній моделі провідна роль належить саме тому , хто навчається. Доросла людина , яка навчається – активний елемент , один з рівноправних суб'єктів процесу навчання.

Отже, андрагогіку необхідно виділити як окремий підрозділ педагогіки, що займається вивченням навчання дорослих та організації процесу навчання.

У сучасному розумінні андрагогіка – розділ теорії освіти і виховання, що розкриває специфічні особливості освоєння знань і вмінь дорослим суб'єктом навчальної діяльності, а також особливості управління цією діяльністю професійним педагогом. Андрагогіка не складова, а субдисципліна педагогіки.

У ХХ ст. людство усвідомило, що шкільної (і навіть університетської) освіти недостатньо для розв'язання нових проблем, скажімо, таких, як від'ємний демографічний процес, виснаженість ресурсів, соціальні і національні конфлікти, екологічна криза, ядерна небезпека і, можливо, найбільша з цих проблем спричинена кризою компетентності людини.

За оцінками експертів США, щорічно оновлюється 5% теоретичних і 20% професійних знань, якими володіють інженери, лікарі, педагоги та інші фахівці.

У сучасному світі знання змінюються швидше, ніж змінюються покоління. У зв'язку з цим американські економісти навіть запровадили термін «напіврозпад компетентності» – період, коли від моменту закінчення ВНЗ, завдяки надходженню нової наукової і технічної інформації, компетентність фахівців знижується на 50%. Останніми роками цей період має тенденцію до значного скорочення. Так, 50 - відсоткове «старіння» знань інженерів, які закінчили вищий навчальний заклад 1940 року, відбувалося через 12 років, для випускників 60 -их років минулого століття – уже через 8 років, тоді як для сучасних випускників цей термін скоротився до 5 років. Усього за 4 роки відбувається «напіврозпад компетентності» сучасних медичних працівників, учителів, менеджерів. Як наслідок, навіть випускники вищих навчальних закладів, якщо не продовжують постійно навчатися, дуже швидко стають носіями неактуальних знань.

Слід наголосити, що прискорене зростання обсягів інформації спричинило проблеми, у першу чергу, в освіті дорослих. Це потребує постійного підвищення кваліфікації, відновлення знань фахівців, оволодіння новими видами діяльності й розширення технологій. Звідси – виникнення потреби в навчанні впродовж усього життя та суттєве вдосконалення процесу освіти дорослих.

Вважається, що постійне оволодіння новими знаннями, методиками і технологіями підтримує відповідну кваліфікацію фахівців і лежить в основі провідного принципу сучасної освіти – її неперервності.

Пріоритетне завдання освіти дорослих, як це визначено в матеріалах ЮНЕСКО, – забезпечити людину комплексом знань і вмінь, необхідних для активного творчого життя. Йдеться про довічний розвиток людини як

працівника, громадянина, особистості, індивідуальності. У зв'язку з цим освіта, що супроводжує людину в різні періоди її життя, має різні назви – довічна, перманентна, така, що відновлюється, неперервна освіта впродовж усього життя.

У європейських країнах уже склалася певна спільність поглядів на роль освіти дорослих у досягненні прогресу особистості й суспільства. Це знайшло відображення в ініціюванні практично всіма країнами ідеї неперервної освіти.

Освіта дорослих поступово інтернаціоналізується, причому більше, ніж дитячо-юнацька освіта. Це відбувається завдяки певній подібності соціально-економічних процесів у технологічно розвинених країнах. У сучасних умовах вона набула нових якісних ознак. Нині її вже не пов'язують із ліквідацією неписьменності, вечірніми і заочними формами навчання в установах загальної середньої й професійної освіти різного кваліфікованого рівня.

За розрахунками фахівців, тільки потенційний контингент системи освіти дорослих у нашій країні становить майже 73%. Специфіка освіти дорослих полягає в тому, що її контингентом є особи дієздатного віку, які поєднують навчальну діяльність з особистою участю в різних галузях практичного життя. Сказане означає, що на освіту дорослих не можна переносити постулати педагогічної теорії, а також форми і методи роботи навчання й виховання підростаючого покоління.

Як відзначено в матеріалах ЮНЕСКО, пріоритетне завдання освіти дорослих полягає в тому, щоб забезпечити людину вмінням жити в сучасному суспільстві, що динамічно змінюється. Головними орієнтирами політики в галузі освіти дорослих стають громадянськість, соціальна мобільність, широка участь дорослих у житті суспільства.

На міжнародній конференції з проблем освіти дорослих (Гамбург, 1997 р.), саме освіту дорослих було названо ключем до ХХІ століття. Пріоритетним завданням освіти дорослих є довічний особистісний розвиток людини, поступальне збагачення її діяльнісних компетентностей.

Сучасну теоретичну базу досліджень у галузі освіти дорослих становлять ідеї й положення концепції неперервної освіти, відповідно до якої навчальна діяльність є складовою частиною способу життя людини на всіх етапах її життєвого циклу.

Неперервність освіти – найважливіший соціально-педагогічний принцип неперервного становлення і розвитку особистості. Цей принцип повинен на всіх етапах освіти особистості забезпечити в перспективі адекватність дорослої людини вимогам часу.

Високий рівень і систематичність освіти впродовж життя необхідні не лише людям з уже набутою освітою і стабільним соціальним статусом у суспільстві, а й тим, кого зараховують до так званих маргінальних груп. Дослідження, проведені в різних країнах світу за останнє десятиріччя, констатують проблему глобального старіння населення. Нині у світі близько 600 мільйонів людей старших 60 років, число їх до 2050 року збільшиться до 2 мільярдів. Щомісяця понад мільйон жителів планети переступають поріг свого 60-річчя, а кожному десятому жителю нашої планети за 60 років. В Україні склалася також тривожна тенденція зі зростанням кількості людей третього віку. У нашій країні кількість людей пенсійного віку становить 24% або 11млн осіб, і за рейтингом старіння (частиною населення старшого 65 років) Україна посідає 11-те місце у світі, що 2025 року переміститься на 9-те місце. Це означає, що Україна є й залишається однією з «найстаріших» країн світу. Усе це диктує необхідність підготовки всієї спільноти і кожної людини окремо до життя у швидко змінюваних умовах. Освіта має стати одним із головних чинників у створенні такого суспільства, яке дозволить людству вижити в умовах глобальних катаклізмів. Швидко змінювана ситуація в соціоприродному середовищі висуває до інституту освіти нові неординарні вимоги, тому потреба кардинальних змін у розвитку освіти на сучасному етапі не викликає сумніву. Вважається, що у відповідь на виклик часу необхідно працювати над проблемою випереджальної освіти. Уже нині слід було б передбачити нові можливості і потреби суспільства. Однак ситуація як у світовій освіті, так і у вітчизняній свідчить про збереження орієнтації її інституту на минуле, тобто на передачу інформації. Таке уявлення пов'язане з традиційною трактовкою освіти як засобу трансформації знань, умінь і навичок від старшого покоління до молодшого. Це означає, що, зосередивши увагу на минулому і частково теперішньому, світовий освітній процес виявився у ролі застарілого механізму соціально - економічного розвитку.

Трансформація застарілого «освітнього знання» від попередніх поколінь до наступних, на що в основному, і зорієнтована сучасна освіта, зовсім не означає, що вона допомагає вирішувати актуальні проблеми сьогодення, а тим більше – завтрашнього. Причина такої ситуації полягає в тому, що знання, які вже є, і досягнення культури, задіяні в освіті, є відображенням моделі нестійкого розвитку. Людина постійно опиняється перед новим вибором, і їй знову необхідно приймати рішення, тому самостійність і рішучість стають необхідними якостями особистості.

На конференції ООН із проблем навколишнього середовища і розвитку (1992 р.), а потім на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку (2002 р.) була

запропонована нова модель розвитку суспільства – «модель сталого розвитку», перехід до якої повинен забезпечити виживання і невизначено довгий розвиток людства в умовах збереження навколишнього природного середовища, а 2005 рік ООН оголосило початком формування освіти в інтересах такого стабільного розвитку.

Освіта як інноваційний процес повинна бути випереджальною, прокладати шлях у майбутнє, у результаті чого вона може стати інноваційно-випереджальною і одночасно виступати як освіта для стабільного розвитку. Оскільки трансляція застарілого знання в освітньому процесі не допоможе переходу до стабільного майбутнього, потрібно змінити сам процес, зробити його більш інноваційним, адаптуючи до майбутніх змін, порушуючи традиційну лінійність педагогічного мислення. Якщо для виживання людства, його переходу до сталого розвитку важливо включати випереджальні механізми передбачення і прогнозування, то так само важливо і в освітній процес включати всі наявні і можливі форми та механізми, здатні допомогти вирішити цю основну цивілізаційну проблему нашого часу.

Реалізація ідеї випереджальної освіти позначається на змісті освіти, на її цільовій орієнтації. Специфіка системи фундаментальної освіти виявляється в тому, що будь-яка освітня система повинна бути здатна не тільки озброювати знаннями, але і внаслідок постійного і швидкого оновлення знань формувати потребу в неперервному самостійному оволодінні ними. Уміння і навички самоосвіти, а також самостійний і творчий підхід до здобуття знань будуть супроводжувати людину впродовж усього активного життя. Нова освіта «повинна навчити людину класифікувати і перекласифіковувати інформацію, оцінювати її, змінювати категорії при необхідності руху від конкретного до абстрактного і навпаки, розглядати проблему з нової позиції: як навчити самого себе. Неграмотною людиною завтрашнього дня буде не той, хто не вміє читати, а той, хто «не навчився вчитися»

Як бачимо, проблемою педагогічної науки і практики нині є налагодження ефективного механізму функціонування системи освіти дорослих, регулювання її розвитку відповідно до потреб економіки будь-якої країни. Інтеграційні процеси в освіті набули глобального характеру, що посилює актуальність ґрунтовного аналізу світового досвіду в розвитку освіти дорослих.

Педагогічна наука все глибше переймається завданням проектування контурів майбутньої системи освіти дорослих для наступних поколінь. Про це свідчать матеріали ООН, ЮНЕСКО, МОП, ЄФО та низки інших міжнародних організацій.

Слід наголосити, що основними напрямками міжнародного співробітництва в галузі освіти дорослих нині є:

здійснення загальних наукових досліджень, співробітництво з міжнародними фондами;

проведення міжнародних конференцій, семінарів, симпозіумів;

сприяння участі українських наукових та педагогічних працівників у відповідних заходах за кордоном, різних освітніх форумах і наукових обмінах, стажуванні та навчанні за кордоном студентів, педагогічних працівників, науковців;

видання і поширення закордонної наукової та навчальної літератури.

Визнаним лідером в організації освіти дорослих на міжнародній арені є ЮНЕСКО – найбільший інтелектуальний центр міжурядової співпраці з питань освіти, науки і культури, до складу якого входять 188 країн та понад 600 урядових організацій. Ґрунтовний аналіз документів ЮНЕСКО дозволив нам виділити три провідні чинники, що впливають на професійну освіту дорослих:

світові демографічні зміни;

глобалізація інформаційних технологій;

нові знання, що стають могутньою рушійною силою соціальних перетворень.

Серед масштабних програм, що постійно передбачаються середньостроковими планами ЮНЕСКО, три належать до освіти дорослих, а саме: «Освіта для всіх», «Демократизація освіти», «Розробка та реалізація політики в галузі освіти дорослих». Першочергове значення надається таким рекомендаціям:

зв'язок між освітніми програмами, розробленими в рамках різних відомств і організацій, що займаються освітою дорослих;

надання освіти дорослих пріоритетного напрямку в реалізації програм «Освіта для всіх»;

подальша організація програм «Навчання упродовж життя»;

координація дій усіх зацікавлених учасників освіти дорослих на міжнародному і національному рівнях;

розробка та вдосконалення законодавчої бази для підтримки освіти дорослих, необхідної фінансової допомоги, інституційних рамок і структур, ефективної системи управління, критеріїв якості;

рівність освітніх програм формальної, неформальної освіти дорослих на основі соціального партнерства;

дотримання гендерного балансу у програмах освіти дорослих та в їх реалізації на практиці.